

NAGY GÁBOR

A JÓL-LÉT INDEX MEGJELENÉSE ÉS TARTALMI, MÓDSZERTANI FEJLŐDÉSE A HAZAI SZAKIRODALOMBAN

Kulcsszavak: jól-lét, Stieglitz-Sen-Fitoussi Jelentés, humán fejlettségi index, életmód vizsgálatok, módszertan

Absztrakt

A jól-lét fogalmának (Stieglitz-Sen-Fitoussi, 2009) megjelenése és a méréséhez vezető út a magyar szakirodalomban számos előzményre és részeredményre építkezett az 1990-es évektől. A folyamat főbb állomásait a következőkben látjuk: a GDP, mint általános fejlettségi mérőszám megkérdőjelezése; a Humán Fejlettségi Index mérése és hazai adaptációja; a környezeti elemek és a fenntarthatóság szemléletének megjelenése a nemzeti számlák rendszerében; bekapcsolódás az Unió életmód-kutatásokba a kora 2000-es évektől; valamint a jól-lét méréséhez szükséges egyes részterületek vizsgálati módszertanának kidolgozása és az első felmérések elvégzése. A tanulmányban ezt, a korántsem egyenesvonalú pályát kíséreltem meg felvázolni.

Key words: well-being, Stieglitz-Sen-Fitoussi Report, Human Development Index, lifestyle research, methodology

Abstract

The concept of „well-being” (Stieglitz-Sen-Fitoussi, 2009) and the way, how to define and measure it had begun to emerge in Hungarian research community from the 1990s, based on a huge number of preliminaries and partial results. The major milestones of the above mentioned process can be seen as follows: querying the role of GDP as a general index of development; the adoption and modification process of Human Development Index; widening the National Accounts System with environmental indicators and using the viewpoint of sustainability; joining into the EU-level lifestyle questionnaires from the early 2000s; and finally shaping the methodology and completing the early-bird researches in different dimensions of measuring well-being. In the following paper I try to summarize this highly non-linear development path in Hungary.

A Stiglitz-Sen-Fitoussi Jelentés

2008 februárjában Nicholas Sarkozy, a Francia Köztársaság elnöke, elégedetlen lévén a gazdaságról és a társadalomról szóló statisztikai információk jelenlegi állásával, felkérte Joseph Stiglitzet (a Bizottság elnöke), Amartya Sent (tanácsadó) és Jean Paul Fitoussit (koordinátor) egy bizottság alakítására. A bizottságot később „Bizottság a Gazdasági Teljesítmény és a Társadalmi Fejlődés Mérésére” névre keresztelték. A Bizottság célja az volt, hogy felmérjék a GDP mint a gazdasági teljesítmény és a társadalmi fejlődés jelzőjének korlátait, beleértve a mérésével kapcsolatos problémákat is; megvizsgálják, milyen további információkra lehet szükség ahhoz, hogy a társadalmi fejlődést jobban kifejező indikátorok készüljenek; alternatív mérési módszerek megvalósíthatóságát elemezzék, valamint megvitassák, hogy miként lehet megfelelő módon bemutatni a statisztikai anyagokat.

A statisztikai indikátorok valóban fontosak a társadalmi fejlődésre irányuló stratégiák megalkotásában és értékelésében, csakúgy, mint a piacok működésének értékelésében és befolyásolásában. Szerepük az utóbbi két évtizedben jelentősen felértékelődött. Ez az oktatás szintjének emelkedését, a modern gazdaság összetettségének fokozódását és az információs technológiák széles körű használatát tükrözi. Az „információs társadalomban” sokkal könnyebb hozzáférni az adatokhoz, beleértve a statisztikai adatokat is. Egyre többen követik figyelemmel a statisztikai adatok alakulását azért, hogy jobban informáltak legyenek, vagy hogy megalapozottabb döntéseket hozhassanak. A növekvő információigényre adott válaszként jelentősen bővült a statisztikai szolgáltatások köre, új területeket és jelenségeket fedve le.

Gyakran azonban jól érzékelhető különbség van egyes fontos társadalmi-gazdasági változók, mint a gazdasági növekedés, az infláció, a munkanélküliség stb. standard mérése és az általános közvélekedés között. A standard mérések azt sugallhatják például, hogy az emberek által tapasztaltnál kisebb az infláció vagy nagyobb a növekedés, és a kettő közötti különbség akkora és annyira általános lehet, hogy azt már nem lehet pusztán humánpszichológiai okokkal vagy azzal magyarázni, hogy az emberek túlértékelik a pénz jelentőségét. Néhány országban ez a különbség egyenesen aláásta a hivatalos statisztikákba vetett hitet és ez egyértelműen hatása van arra, ahogyan a köz vélekedik a gazdaság állapotáról és a szükséges stratégiákról.

Különböző magyarázatok születtek arra vonatkozóan, hogy mi okozza a különbséget a társadalmi-gazdasági jelenségek statisztikai mérései és az állampolgárok ugyanazon jelenségekről alkotott véleménye között:

- A statisztikai *konceptió*kkal nincs gond, de a mérés folyamata tökéletlen lehet; Sok esetben arról is vita folyik, hogy melyek a helyes koncepciók, és mi a megfelelő módja az egyes koncepciók használatának;
- Amikor nagy változások történnek az egyenlőtlenségek terén (általában a jövedelmek eloszlásában), akkor a bruttó nemzeti termék (GDP) vagy bármilyen más, *per főre* számított összesítés pontatlan képet adhat arról a helyzetről, amibe a legtöbb ember került. Ha az egyenlőtlenség az egy főre jutó GDP növekedéséhez képest növekszik, a legtöbb ember a korábbinál rosszabb anyagi helyzetbe kerülhet, annak ellenére, hogy az átlagjövedelem nő.
- Az általánosan használt statisztikák nem feltétlenül tudnak „megfogni” bizonyos, az állampolgárok jól-létére egyre nagyobb hatással lévő jelenségeket. Például a közlekedési dugók növelhetik a GDP-t a megnövekedett üzemanyag-fogyasztás révén, azonban nyilvánvalóan nem javítják az emberek életminőségét. Vagy például, ha az emberek aggódnak a levegőtisztaság miatt, és a légszennyezettség mértéke nő, akkor a légszennyezést figyelmen kívül hagyó statisztikai mérések pontatlan értékelést fognak adni arról, hogy mi történik az emberek jól-létével. A fokozatos változások mérését célzó irányzat pedig alkalmatlan lehet arra, hogy kimutassa a hirtelen bekövetkező környezeti változások – mint például az éghajlatváltozás – jelentette kockázatokat.
- Az a mód, ahogyan a statisztikai adatokat bemutatják vagy használják, torz képet adhat a gazdasági jelenségek irányzatairól. Például rendszerint nagy hangsúlyt kap a GDP, holott a nettó nemzeti összterméknek (ami számításba veszi az értékcsökkenés hatását) vagy a háztartások valódi bevételének (amely a gazdaságon belül a háztartások tényleges jövedelmére koncentrál) sokkal lényegesebbnek kellene lennie. Ezek a számok markánsan eltérhetnek. Nem arról van szó, hogy a GDP mint

olyan rossz, csak rosszul használják. Amire szükség van, az az egyes mérések megfelelő felhasználásának jobb megértése.

A jelentés különbséget tesz a *jelenlegi jól-lét* és a *fenntarthatóság* értékelésekor, azaz hogy mennyire lehet mindezt hosszú távon fenntartani. A jelenlegi jól-lét egyaránt kapcsolódik a gazdasági forrásokhoz, például a jövedelemhez, és az emberek életének nem gazdasági jellegű vonatkozásaihoz (mit csinálnak, mit csinálhatnak, hogyan éreznek, milyen a természeti környezet, amiben élnek). Az, hogy a jól-lét ezen szintjei fenntarthatók-e, attól függ, hogy a mi életünkben fontos „tőkét” (természeti, fizikai, emberi, társadalmi tőke) továbbadjuk-e a következő generációknak.

A jelentés másik kulcsüzenete és egységes motívuma, hogy eljött az ideje annak, hogy mérési rendszereinkben *a hangsúlyt a gazdasági teljesítmény méréséről az emberek jól-létének a mérésére helyezzük*. A jól-lét mérését pedig a fenntarthatósággal összefüggésben kell vizsgálni. A termelés mérésében mutatkozó hiányosságok ellenére e témáról még mindig sokkal többet tudunk, mint a jól-létről. A hangsúly megváltoztatása nem jelenti a GDP és a termelés mérésének elhagyását. Ezek mérését a piaci termeléssel és a foglalkoztatással kapcsolatos aggodalmak tették szükségessé, és a továbbiakban is sok fontos kérdésre fognak választ adni, például a gazdasági aktivitással kapcsolatban. A jól-lét hangsúlyozása azonban fontos, mert úgy tűnik, egyre nagyobb a szakadék az összesített GDP-adatokból származó információk és a között, hogy mi számít ténylegesen az emberek jól-léte szempontjából. Ez azt jelenti, hogy egy olyan statisztikai rendszert kell kidolgozni, ami a piac aktivitásának mérését az emberek jól-létét középpontba helyező, valamint a fenntarthatóságot is megragadó mérésekkel egészíti ki.

A szerzőhármás ajánlásai az új mérési módszertan kidolgozására

1. ajánlás: Az anyagi jólét értékelésénél inkább a jövedelem és a fogyasztás kerüljön előtérbe, a termelés helyett

2. ajánlás: A háztartások nézőpontjának hangsúlyozása

3. ajánlás: A jövedelmet és a fogyasztást a vagyonnal együtt kell vizsgálni

4. ajánlás: Nagyobb hangsúlyt kell fektetni a jövedelem, a fogyasztás és vagyon eloszlására a jövedelem, a fogyasztás és a vagyon átlagának méréséhez hozzá kell tenni olyan indikátorokat, amelyek ezek eloszlását tükrözik.

5. ajánlás: A jövedelem mérése terjedjen ki a nem-piaci tevékenységekre

6. ajánlás: Az emberek életminősége objektív körülményeiktől és adottságaiktól függ. Lépéseket kell tenni azért, hogy az emberek egészségére, személyes tevékenységeire és környezeti feltételeire vonatkozó mérések jobbak legyenek. Különösen alapos erőfeszítéseket kell tenni olyan szilárd és megbízható mérési módszerek kifejlesztésére és végrehajtására, amelyek a társadalmi kapcsolatokra, a politikai képviseletre és a bizonytalanságra – amelyek kimutathatóan befolyásolják az étellel való megelégedettséget – irányulnak.

7. ajánlás: Az életszínvonalat leíró indikátoroknak minden területre kiterjedően, átfogó módon értékelniük kell az egyenlőtlenségeket

8. ajánlás: A felméréseket olyan módon kell megtervezni, hogy minden személynél meg lehessen állapítani az életszínvonalat leíró témakörök közötti kapcsolatokat, és ezeket az információkat kellene felhasználni a különböző területeket érintő stratégiák tervezésekor.

9. ajánlás: A statisztikai hivataloknak biztosítaniuk kell azokat az információkat, amelyek az életminőség egyes dimenzióinak összekapcsolásához, és ezáltal különböző indexek megalkotásához szükségesek

10. ajánlás: Az objektív és a szubjektív jól-lét mérése egyaránt kulcsfontosságú információkat szolgáltat az emberek életminőségéről. A statisztikai hivataloknak saját felméréseikbe olyan kérdéseket kell beépíteniük, amelyek révén megfoghatóvá válna az emberek életértékelése, a boldogságérzettel kapcsolatos tapasztalataik és a prioritásaik

11. ajánlás: A fenntarthatóság értékeléséhez szükség van egy jól meghatározott indikátorrendszerre. E rendszer elemeinek azzal a megkülönböztetett sajátossággal kell rendelkezniük, hogy értelmezhetőek legyenek az általuk jellemzett „tőkék” változóiként. A fenntarthatóság pénzügyi indexének is megvan a helye a rendszerben, de a jelenlegi legkorszerűbb megközelítések szerint alapvetően a fenntarthatóság gazdasági szempontjaira kell koncentrálnia.

12. ajánlás: A fenntarthatóság környezeti szempontjait elkülönítve kell nyomon követni, amihez jól kiválasztott fizikai indikátorok sora szükséges. Különösen szükség van egy olyan egyértelmű indikátorra, amely a környezetkárosodás veszélyes szintjének közelségére utal (például az éghajlatváltozáshoz vagy a halállomány csökkenéséhez kapcsolódik).

A jelentés ajánlásai alapján a következő területeket kellene egyidejűleg számításba venni:

- I. Anyagi életszínvonal (jövedelem, fogyasztás és vagyon);
- II. Egészség;
- III. Oktatás;
- IV. Egyéni tevékenységek, a munkát beleértve;
- V. Politikai képviselet és kormányzás;
- VI. Társadalmi és személyes jellegű kapcsolatok;
- VII. Környezet (jelenlegi és jövőbeli feltételek);
- VIII. Gazdasági és fizikai jellegű bizonytalanság.

A jólét felbontása

A társadalmi jólét felosztható egy összegre és egy elosztási tényezőre. Vegyünk egy egyszerű társadalmi jóléti függvényt a kiadások vagy bevételek nézőpontjából: $W(m_1, \dots, m_n)$, és feltételezzük, hogy folyamatosan növekszik. *Kolm és Atkinson* elvét követve kiszámítható az egyenlő-elosztás ($e(m_1, \dots, m_n)$):

$$W(m_1, \dots, m_n) = W(e(m_1, \dots, m_n), \dots, e(m_1, \dots, m_n))$$

Az egyenlőtlenségből származó társadalmi preferencia $e(m_1, \dots, m_n)$ kisebb, mint az átlag [képlet]. A $e(m_1, \dots, m_n)$ függvény általában egyenlő $W(m_1, \dots, m_n)$ -vel, ezért felírható az alábbi összefüggés: melyben az első elem az átlagos bevétel, a második elem pedig megragadja az elosztási preferenciákat.

Van más módja is a teljes kiadások megjelenítésének az egyenletben. Slesnick (1998) egy kiegészítő felbontást tanácsol a Pollak (1981) társadalmi jólét mérése alapján.

$$V(x_1, \dots, x_n) = \min_p^* (y_1 + \dots + y_n) \text{ s.c. } W(u_1(y_1), \dots, u_n(y_n)) \geq W(u_1(x_1), \dots, u_n(x_n))$$

Nem túl szigorú körülmények között a függvény gyakran megegyezik a $W(u_1(x_1), \dots, u_n(x_n))$ -vel.

Hasonló felbontási számítást alkalmazott korábban *Graaff* (1977). Kiszámolt egy hatékonysági mutatót a fogyasztókra és a teljes társadalomra, majd ezek arányát

vizsgálta. Azonban nem tért ki a teljes kiadásokra és a mérési módszere nem állandó a különböző termelési lehetőségek mellett.

A megközelítés határai

A megközelítés legnagyobb hátrányai a személyek közti összehasonlítások hiánya. Megoldás lenne, ha az egyének összes bevételeit összehasonlítanák, figyelembe véve, hogy a nagyobb bevételekkel rendelkezők jobban járnak, és jó lenne csökkenteni ezt az egyenlőtlenséget.

Ez azonban egy olyan eset, ahol a teljes értékelésből származtatott személyek közti összehasonlítás erősen megkérdőjelezhető. Ha kiegyenlítenénk a teljes bevételeket, a nagyobb termelékenységgel rendelkezők alacsonyabb költségvetéssel rendelkeznének, mint a kevésbé hatékonyak, így egy különös fordulatot találnánk, a *laisser-faire* szituációt. Ráadásul rá lennének kényszerítve a munkára, hogy fizethessék az adóikat, ezt *Dworkin* (2000) a "tehetségesek rabszolgaságának" nevezte. Az igazságosság szemszögéből nézve a teljes bevétel egy elég ésszerűtlen mutatószám a személyek közti összehasonlítás mérésére.

Ami még gondot okozhat, hogy a módszerrel nem lehet két eltérő lakosságú területet összehasonlítani, mint a nemzetközi vagy időszakok közti összehasonlításokban. Ráadásul a teljes fogyasztás mérése nem mutatja meg a minőségbeli változásokat, csak ha részeire bontjuk a mutatószámot.

A magyar szakmában zajló diskurzus folyamata és hatása

A hazai statisztikai folyóiratokban 2003-2004-től indítható egy olyan módszertani diskurzus, mely kezdetben a *Humán Fejlettségi Mutató* (HFM, angol megfelelője a Human Development Index - HDI) hazai adaptációját tűzte ki célul, majd a jól-lét indexek megjelenésével egy, a mérhetőségre, az egyes dimenziók értelmezhetőségére, tartalmára vonatkozó iteratív jellegű vitát lehetett nyomon követni különösen 2008-2013 között.

A hazai statisztikai szakma – vélhetően tudatosan – folyamatosan olyan felméréseket indított, melyek alapjai lehettek a jól-lét egyes alapvető indikátor-területeinek, s próbálkoztak a folyamatok visszatekintő feltárásával is.

Egy 2004-ben kidolgozott komplex fejlettségi szintet mérő index három főcsoportra, azon belül több csoportra (majd egyedi kritériumokra) bontotta az index tartalmát:

1. Makrogazdasági adatok
 - a. termelékenység (5 mutató);
 - b. vagyon (5 mutató)
2. Fiziológiai életminőség
 - a. életfeltételek (6 mutató)
 - b. egészségmegóvás és –helyreállítás (5 mutató)
 - c. táplálkozás (4 mutató)
 - d. káros szenvedélyek (3 mutató)
 - e. otthonok kényelme, higiénia (6 mutató)
 - f. munkakörülmények (2 mutató)
 - g. környezet-állapot (3 mutató)
 - h. egyéb (3 mutató), mint tömegközlekedés, belföldi turizmus, tömegsport

3. Társadalmi (kulturális) életminőség
 - a. iskolázottság (8 mutató)
 - b. tájékozottság (9 mutató)
 - c. nyelvi kultúra (3 mutató)
 - d. szűkebb értelemben vett kultúra (6 mutató)
 - e. bűnözés (7 mutató)
 - f. társas kapcsolatok (3 mutató)
 - g. társadalmi közérzet (5 mutató)
 - h. munkabiztonság (3 mutató)

E lista tartalmában, mindhárom szinten már megjelennek nagy számban azon tényezőcsoportok és egyedi indikátorok, melyek a későbbi jól-lét mutatórendszerek alapjául szolgáltak. Ennek tanulsága az, hogy a globálisan megjelenő elégedetlenség, mely a GDP, mint egyedül üdvözítő mérőszáma az országok (régiónok) közötti egyenlőtlenségeknek Magyarországon is elindította a szakma gondolkodását egy átfogó, soktényezős, de mégis egy komplex mérőszámmal megragadható index kidolgozása irányába, párhuzamosan az SSF-Jelentés elkészítésével.

Érdekes azt is meglátni, hogy az egyedi indikátorok között nagy számban fordulnak szubjektív megítélést igénylő, csak nagymintás időszak, felméréssel előállítható adatok, néhány esetben ehhez részletesebb interjúzásos technikán alapuló egyedi felvétel is szükségesnek látszott (fogalmazási készség foka, szlenghasználat). Ugyanakkor az egyszer már előállított indexek esetében nem merül még fel, hogy ezek egy szubjektív felmérés során ellenőrizhetőek lehetnek, vagy utóbbi felvétel segíthet a részelemek belső súlyozásának megállapításában.

A viták, illetve a mérési lehetőségek pontosításának lehetőségei egyes részterületeken a szakirodalomban 2008-2009 után élénkülnek fel újra. Amennyire az írásokból követni lehet, a diskurzus kezdetén már elindult a polémia a globális indexek beltartalmának hazai viszonyokra történő alkalmazhatóságáról, az egyes bázis-indikátorok relevanciájáról. Ezen adaptív jellegű szemlélet nem idegen a hazai szakmától, hiszen a HFM kapcsán a fejlett országok valós folyamataihoz jobban illeszkedő indikátorkészlet kialakítására került sor.

Az egy főre jutó GDP (PPP-ben) indexet felváltotta az egy főre jutó adóköteles jövedelem (AKJ); az oktatási indexet (Education Index – EI), mely az írni-olvasni tudás, valamint az oktatás egyes szintjein tanulók arányának komplex mutatója volt lecserélték a felsőfokú végzettségűek arányára a 25-X éves korosztályban; a születéskor várható átlagos élettartamot azonban nem változtatták meg. Az eredeti súlyozást sem módosították, a kompozit indexben mindhárom részelemnek azonos jelentősége maradt. E változtatásoknak a másodlagos célja az volt, hogy az egyes komponensek és a teljes *MHFM* (azaz módosított HFM) minden területi alapegységre (település, fővárosi kerület) könnyen és egyértelműen előállíthatóvá váljék, s így az index értéke alkalmassá váljon a finom területi egyenlőtlenségek, de a nagyobb társtruktúrák bemutatására is. Az egyes években egyes adatok esetében megmutatókozó jelentősebb „ugrások” hatását azzal sikerült kezelni, hogy négy éves időtartam adatainak súlyozatlan átlagait képezték, ennek kisimító hatása már elégségesnek bizonyult. Ez a hazai innováció alkalmas lenne bármely fejlett ország bármely területi szintjén, bármely egységek adatainak összevetésére, csupán az adóköteles jövedelem esetében kell a vásárlóerő-paritáson történő átváltást végrehajtani.

A HDI alkalmazással kapcsolatos másik vonulat – az index beltartalmának nemzetközi kritikáján túl – kapcsolatokat próbál meg feltárni a „hagyományos” fejlettség és a HDI hazai területi struktúrája, majd a HDI által kirajzolt térszerkezet és az egyes kistérségekben mutatkozó oktatási teljesítmény között. (Nevezetesen a PISA felmérések szövegértési és matematikai feladatainak értékelése nyomán kiszámolható szélső értékekkel és átlagokkal.) Döbbenetes egyezés mutatkozott a gazdasági, a humán fejlettségi és az oktatási teljesítmény által kirajzolt térszerkezet között, mindkét póluson. Végezetül a családi háttér és az oktatási teljesítmény között tártak fel erős összefüggést, vagyis végső soron a jól-lét egyik meghatározó dimenziójának (család) stimuláló, vagy visszahúzó szerepe bizonyosodott be a komplex térségi fejlettségre. A térségi elmaradottság tehát nagyon szorosan beágyazódik egy a lokális társadalom jelentős része számára naponta megélt társadalmi-kulturális elmaradottság, marginalitás élethelyzetébe.

A társadalmi haladás mérése kapcsán 2010-ben állt össze a környezeti ún. „vezérmutatók” első szakértői listája (*Pomázi, 2010*) és tartalmukat is sikerül egyértelműen rögzíteni. Ezzel egyidőben a nemzeti számlák rendszerének finomítása kapcsán a közeli jövő feladatai között felbukkan – többek mellett – a nem megfigyelt gazdaság becslési módszerének tökéletesítése, vagy a kutatás-fejlesztés tökéletesítése. Az SSF-Jelentés közvetlen hatásának tekinthetjük, hogy 2010-re megszületett az önkéntesek munkavégzésének mérési, elemzési háttérét bemutató tanulmány (*Nádudvari, 2011*). Első körben a fogalom statisztika számára értelmezhető tartalmát sikerült kidolgozni, ezt követte teljesített órák számának és a becsült létszám adatok konstruálása, végül a termelési érték és helyettesítési költség számítás módszertanának összeállítása. Végeredményben öt létező, vagy újonnan indított felmérés adattömege révén e fontos szegmens is becsülhetővé vált.

További ösztönzést jelentett az adatok és mérési módszerek finomítására a Magyar Országgyűlés Nemzeti Fenntartható Fejlődés Tanácsának „*Jövőkereső*” című jelentése. Ez az ökológiai ihletettségű mű a statisztikusokat a hosszú távú jól-lét esélyét nyújtó részlemek közül a környezeti fenntarthatóságot és a környezeti terhelést jelző / visszajelző indexek körének tisztítására, a köztük lévő kapcsolatok feltárására indította.

Az SSF-Jelentés által meghonosított új adattartalmak közül az egészségre vonatkozó adatok kapcsán a 2008-2013. évre vonatkozó *ECHI* (Európai Közösség Egészségügyi Mutatói) lista egységes standardizált adatfelvételeit, definícióit és módszertanát vette át a hazai szakma. A rendszer elemei közül az *EHIS* (Európai Lakossági Egészségfelmérés), az *EU-SILC* (Háztartási költségvetési és életkörülmény-felvétel), az *LFS* (munkaerő-felmérés) megváltozott munkaképességűek foglalkoztatását érintő modulja, valamint az *ESHSI* (Egészségügyi és Társadalmi Integrációról Szóló Vizsgálat) jelenti. Ennek kapcsán a HDI-ben már használt élethossz mellett tartalmazza a betegség nélküli állapotot (2006 óta), a teljes testi-lelki jól-létre vonatkozó adatokat, a társadalmi életben való részvétel képességét is. Ez utóbbiak feltárására szociális, kulturális és gazdasági háttértényezőkkel való kapcsolatok vizsgálatát is alkalmazzák. Megjelent az egyes életkorokban várható élettartam, a halálozási ráták halálokonkénti bemutatása, az elkerülhető halálozások feltárása, s ugyanekkor a vélt egészségi mutató (percieved health) is bekerült a lekérdezett tényezők közé (egészségi állapot szubjektív megítélése, tartós betegség fennállása, egészségi állapotból fakadó korlátozottság megítélése a 16 éven felüli népességen belül). Az alapinformációk Magyarországon éves felmérések révén 2004 óta állnak rendelkezésre, így már alkalmasak idősoros

vizsgálatra is. (*MEHM*-Minimális Európai Egészség-modul). A 2005. évi EU-SILC felmérés, melyben a 2005-2006-os év népesedési és halálozási adatait vették górcső alá a magyar felmérésekben *VEKA* (Változó Életkörülmények Adatfelvétel) néven futott, a nemzetközi standardizált adattartalomra építkezve.

A vélt egészség mutatók nem helyettesítik, hanem kiegészítik az objektív egészségi mutatókat, hozzájárulnak az egészségproblémák, a betegségterhek, az egészségügyi szükségletek pontosabb megismeréséhez. Nemzetközi tapasztalatok alapján kimondható, hogy ez a mutató jól korrelál pl. a morbiditási mutatókkal, előre képes jelezni a néhány évvel későbbi halálozási mutatókat is. Az egészségi önértékelésre vonatkozó lekérdezések az Országos Epidemiológiai Központ által 2000-ben és 2003-ban végzett *OLEF* felmérésekkel indultak el, majd 2009-ben az *ELEF* felméréssel folytatódtak.

Az egészség területén is történtek kísérletek kombinált mutatók kidolgozására és bevezetésére (SMPH – Összefoglaló MÉRŐszámok a Népeség Egészségi Állapotára), ilyen lehet az *egészségesen várható élettartam* (HLY) Sullivan-féle módszertan alapján kidolgozott mérése. Ennek ellentett indikátora a bizonyos betegségben, vagy valamilyen funkcióban korlátozottan eltöltött várható élettartam (DFLE). Hasonló kísérletnek tekinthető az *egészségi kilátások* (HE), vagy az *egészségi rés* (HG) mutatója is. Szintén ebbe az irányba mutat a halálozások bevonásával képzett mutató alkalmazása, az *elvesztett potenciális élettartam* (PYLL).

A társadalmi fejlődés méréséhez kapcsolódó általánosabb szakmai vita is újjáéledt, melynek tápot adott a menet közben napvilágot látott inspiratív és vitára készítő jelentések egész sora. Ezek közül az EU-Bizottság „*Beyond GDP*” jelentése (2009), az ún. „*Jackson-Jelentés*” (Prosperitás Növekedés Nélkül?, 2009), illetve a hazaiak közül a már korábban említett „*Jövőkereső*” című jelentés mellett a *VAHAVA jelentés* (2010) adta a háttérét. A hazai szakma figyeli a nemzetközi szakmai útkeresést, például a Brit Statisztikai Hivatal által 2010-ben elindított jól-lét index bevezetését, a mérésre alkalmas indikátorkészlet definiálását. A változtatás igénye hármas elágazáshoz juttatta a hazai szakmát:

1. Jobbat csinálni a meglévő felmérések helyett (pontosabb mérések, jobb indikátorok)
2. Többet csinálni a meglévők megtartása mellett (magyarázó változók bővítése)
3. Mást csinálni a meglévők helyett (új értékrendre alapozott, új fejlődéskép tükrözésére alkalmas méréseket kell elindítani és azok indikátorait definiálni)

A szakma a három megközelítést együtt, párhuzamosan értelmezte, s ennek megfelelően indította el a felmérések tartalmi megújítását. Az SSF-Jelentés hatására:

1. A GDP, mint mutató kiegészült környezeti és társadalmi mutatókkal
2. A döntéshozatal megtámogatására a környezeti és társadalmi adatok előállítását közel valós idejűvé kellett gyorsítani (Ez pl. a 2011-es Népszámlálás adatainak feldolgozása és közzététele során nem valósult meg – a szerző)
3. Pontosabb képet kellett kialakítani a javak társadalmi elosztásáról, az egyenlőtlenségekről
4. Kidolgozták az európai fenntartható fejlődést bemutató eredménytáblát (mely tartalmazna más, pl. üzleti és szakpolitikai információkat is)
5. A nemzeti számlákat kibővítették környezetvédelmi és a társadalmi indikátorokkal.

Az EU-Bizottság 2005. februárjában fogadta el a tagállamokra érvényes indikátorkészletet, mely háromszintű hierarchikus rendszerével alkalmasnak látszott a fenntarthatóság helyzetének elemzésére és a bekövetkezett változások követésére egyaránt. (9 első, 30 második és 111 harmadik szintű indikátor) Az indikátorok rendszere számos téren inkonzisztensnek bizonyult, ezért a felmérések során egyes elemek kihagyása mellett új indikátorok bevezetésére került sor, melyek alkalmazását egyébként szintén szakmai vita kísérte. E szemlélet hátránya, hogy alapvetően egygenerációs, ezért a kívánatos fejlődési irány is csak rövidtávú lehet. A javak társadalmon belüli eloszlása egyenlőtlen, a javakhoz való hozzáférés, vagy akár csak a megtermeléséhez való hozzáférés lehetősége is folyamatosan újjátermeli a társadalmi egyenlőtlenségeket. Kulcsfontosságú volna a társadalmi egyenlőtlenségek kezelhető tartományon belül történő megtartása, ellenkező esetben a társadalmon integrációs szövete felbomlik, a dezintegráció irányába ható folyamatok működésképtelenné tehetik az újjátermelés rendszereit.

A humán tőke mérhetősége terén szintén történt előrelépés. A hagyományosnak tekinthető jövedelem-alapú, vagy prospektív, a költség-alapú, vagy retrospektív, a munkajövedelem alapú, illetve az ezek kombinációjaként előállítható ún. „egyesített” megközelítéssel szemben új indikátorokra alapozott modellt fejlesztettek ki. Ebben a humán tőke mérésének oktatás-alapú megközelítését használják, melyben a beiskolázási mutatók, a felnőtt írástudás, az oktatási teljesítmény (azaz a képzettségi szint) segítségével létrehozott komplex mutatókat vették sorra, megadva a használat előnyeit és hátrányait egyaránt. Ám, a mutatók a formális iskolarendszerekből kikerülő egyén esetében nem veszik figyelembe az egyén életpályája során bekövetkező további oktatási célú beruházásokat, ez korlátozza használhatóságukat. A csekély adatigény ugyanakkor alkalmassá teszi őket akár globális összehasonlító elemzések elvégzésére is.

A fenntartható fejlődést mérő indikátorrendszert az OECD szakértői dolgozták ki, ennek alkalmazása Magyarországon 2008 óta folyik. Ezt a rendszert a hazai statisztikai szakértők inkább egyes szakpolitikai blokkok valamiféle aggregálásának tekintik, s nem valamiféle koherens adatrendszernek (*Harcza, 2012:910. o.*). Meghatározták a különböző fenntarthatósági szinteket:

1. Fenntarthatóság, mint konstans fogyasztás (gyenge kritérium, a természeti és humán tőke egymással helyettesíthető)
2. Fenntarthatóság, mint a természeti erőforrások időben állandó készlete (szigorú kritérium, a két fenti tőkeforrás egymás kiegészítője, de nem helyettesítik egymást)
3. Fenntarthatóság, mint generációk közötti egyenlőség (nincs korlátozó tényező a két tőkeforrás helyettesíthetőségére nézve, de létezik a generációk között fennálló felelősség)

A fenntarthatóság megjelenése a statisztikai rendszerben egy tudatos értékválasztás eredménye lesz, melynek kritikus pontját a piac kizárólagos uralma miatt keletkezett feszültségpontok feltárása és azok kezelése jelenti. A jelen – gazdasági növekedésre orientált – értékalapú modellben esély sem látszik a problémák meghaladására: a piac által teremtett egyenlőtlenségek mérséklésére, kezelésére, vagy egy új típusú jóléti állam megőrzésére/visszaépítésére. A társadalmi fenntarthatóság esetében a korábbi egységes modellek felől elmozdulás látszik az útfüggő fejlődési pályák felismerése és az ehhez kötődő egyedi modellek elfogadása irányába. A KSH ez irányban tett első

lépésének a *Társadalmi Helyzetkép, 1996* kiadvány tekinthető, melyet 2000-2007 között többé-kevésbé rendszeresen további négy riport követett. Sajnos a folyamat itt megrekedt, s csak 2011-től indult újra az adatfelvétel, melynek eredményeit 2013-ban olvashatjuk. Ez utóbbi riport a 2000 óta felhalmozódott nemzetközi tapasztalatok figyelembevételével, rendszerszerűen felépítve, integrált keretek között zajlott. Ez magában foglalta a fogalmak egységes használatát, az időbeni összehasonlíthatóság követelményét, a tartalmi lefedettség biztosítását, illetve a jövőbeni rendszeresség követelményének való megfelelést. (Lényegében a brit Social Trends logikáját követve)

A KSH felismerve a társadalmi egyenlőtlenségek növekedését célzott felmérést készített a „*Szegénység, lakáskörülmények, lakókörnyezet*” témakörben 2012-ben. A legjelentősebb felismerés, hogy a szegény népesség körében a többi társadalmi csoportnál egyedileg megjelenő problémák halmozottan jelentkeznek, melyben a lakás komfortossága, állapota, a szolgáltatások elérhetősége, illetve a közvetlen lakókörnyezet bűnözési fertőzöttsége egyaránt sokkal valószínűbb, mint a nem szegény háztartások esetében. A falura visszatérő szegénység esetben komoly problémát jelent a szolgáltatások elérhetősége, de hasonló eredményeket láthatunk a „lábbal nem bejárható” nagyvárosi kör esetében is, ahol a városperemre szorult szegények számára a belvárosi, vagy a város más részein csoportosuló szolgáltatások megközelítése egész napos elfoglaltságként jelentkezik.

A hazai felmérések közül négy érdemel még külön említést:

- a) Az EU-Bizottság által végzett *Eurobarométer* – Nemzeti jelentés, illetve az Eurofound 2007-ben végzett *második EQLS-felmérés* (Európai Életminőségi Vizsgálat) nemzeti adatai.
- b) A Magatartástudományi Intézet által végzett *Hungarostudy* felmérések (1995, 2002, 2006), mely a szubjektív egészségi állapotra, boldogságra, valamint a depresszív tünetekre és a társas támogatásra vonatkoztak
- c) A Magyar Pszichofiziológiai és Egészségélettani Társaság 2011-es kutatása Kopp Mária vezetésével, melyben a társadalmi jóllét, az életminőség és a gazdasági növekedés közötti összefüggéseket kísérelték meg feltárni. A kutatás a tanult erőforrás-gazdaság fogalmának bevezetésével (ellentéte: a tanult tehetetlenség) és tudatos, gyermekkortól indítható elsajátíttatásával új korszakot nyithat a társadalmi nevelés hazai történetében.
- d) A Gyermeksegély Egyesület és a UNICEF hazai szervezete felmérése alapján kiderült, hogy a gyermekszegénység öröklődhet/öröklődik. Mind az alacsony iskolázottság, mind a munkanélküliség, mind az egyedülálló szülő emeli annak esélyét, hogy a gyermek szegénységbe születik be és maga is szegényen él tovább. Ennek mérőszáma a „deprivációs index”, melynek alapján a magyarországi helyzet egy 2009-es 35 országra kiterjedő felmérés alapján csak a románnál és bolgárnál volt kedvezőbb, a többi régiós ország indexe 8-20%-kal volt magasabb a mienknél (kivéve a lettek, ahol a DI értéke megegyezett a magyarával). A magyar index alakulásában kiugró súllyal jelentek meg a lakásviszonyok (devizahiteles probléma).

Nem a szűk szakmai vitákhoz sorolható, de két további recens eredmény még ide kíváncsok:

1. A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet (MKIK GVI) publikálta az adózás elől eltitkolt jövedelmek becslőt

nagyságrendjét kistérségi szintre aggregálva. Míg a „legfehérebb” térségekben az adózott jövedelmekhez viszonyítva az eltitkolt jövedelmek aránya 5-10% közé becsülhető, az ún. „feketézóna” térségeiben az arány 33-37%-ra tehető, azaz a családi jövedelem egyharmada-kétötöde olyan bevételi forrásokból származhat, melyre az államnak semmiféle rálátása nincs.

2. A Károli Gáspár Református Egyetem szervezésében készült második országos felmérés (90 ezres mintán) megyei szintre aggregálva mutatja be az ország „stressztérképét” és „aggodalmaskodás” térképét. A stressztűrés meglehetősen alacsony Északkelet-Magyarországon, Jász-Nagykun-Szolnok megyében és Tolnában, míg a jövőért való aggodás szintje Szabolcs-Szatmár-Bereg megye mellett Békésben, Baranyában és Tolnában a legerősebb. A társadalmi státuszcsoporthoz vetítve a lekérdezés eredményeit a nyugdíjasok a legkevésbé stresszesek, míg a leginkább aggodók a háztartásbeliek, a munkanélküliek, a diákok (!), az irodai adminisztrátorok, az ügyfélszolgálati munkakörökben dolgozók és a szakmunkások (!). A nemek között is szignifikáns eltérés volt kimutatható, a nők sokkal inkább aggodnak a jövőtől, mint a férfiak, de fontosabbnak is tartják a stressz kezelését, azaz. felismerték a probléma fontosságát.

Az objektív jól-lét mellett a szubjektív jól-lét méréséhez is adalékot ad Molnár György és Kapitány Zsuzsa kéziratosa tanulmánya (2013), az EU-SILC 2005-2006-os kérdőíves felmérés egyedi adatainak elemzése alapján, melynek főbb megállapításait a következőkben foglalhatjuk össze:

- A magasabb háztartási jövedelem növeli a szubjektív jóllétet, ez a jövedelemhatás jóval erősebb az átmeneti országokban, mint a fejlett piacgazdaságokban.
- A vagyonelemek közül Magyarországon az autó birtoklása növeli a jóllétet.
- A bérlakásban élők jóllét érzete szignifikánsan alacsonyabb, mint a tulajdonban lakóké.
- A házastársi viszony és az élettársi kapcsolat léte javítja a szubjektív jóllétet, miközben a gyermeküket egyedül nevelők jóval elégedetlenebbek az életükkel, mint az előző csoport tagjai (az első két kategória között nincs eltérés!).
- A vállalkozók jóllét érzete magasabb (ez az eltitkolt jövedelmekkel függhet össze – hiszen a megélhetési kérdésekre adott válaszaik alapján a bevallott jövedelemszinthez képest a megélhetési problémák sokkal kevésbé érintik őket, mint a nem vállalkozó, de hasonló jövedelmekből élőket).
- A munkanélküliség megjelenése nem csak az érintettet, de az egész családja jóllétét is erősen negatívan érinti.
- A magasabb iskolai végzettség (vagy a tanulói státusz) magasabb jólléttel is párosul, a határpont a felsőfokú végzettség.
- Az alkoholfogyasztás és a dohányzás lényegesen rontja a népesség érintett részének az egészségi állapotát.
- Az orvosi ellátás igénybe nem vétele összefügg a területi elzártsággal, kevésbé az ellátás árával, vagy a kezeléstől való félelemmel.
- A szubjektív jóllétet a színház látogatások száma növeli egyedül a kulturális események közül.
- A rokonai és baráti kapcsolatok intenzív ápolása megélhetést könnyítő tényezőként van jelen.
- A deprivációs mutatók (fizetési késedelem, lakáshitel törlesztés, lakásrezszi elemei, lakásfenntartási költségek terhei, általános megélhetési nehézségek, lemondási

preferenciák: főétkezés, nyaralás, új ruha, vendégek fogadása a saját lakásban legalább havonta, váratlan kiadás kezelése) a vendégfogadás kivételével jóllétszökkentő hatásúak.

A témában megjelent válogatott és a cikkben felhasznált irodalmak

- Csire A. – Németh N. (2007): Az életminőség területi differenciái Magyarországon: a kistérségi szintű HDI becslési lehetőségei. *Budapesti Munkagazdasági Füzetek*. MTA KTI – BCE, Emberi Erőforrások Tanszék, Bp, 2007, BWP – 2007/3.
- Egri Z. – Tánczos T. – Törőcsik V. (2011): A humán fejlődés mint a gazdasági tevékenység eredményindikátora a regionális Európában (I. rész). *Humánpolitikai Szemle*, 10, 52-65. o.
- Egri Z. – Tánczos T. – Törőcsik V. (2011): A humán fejlődés mint a gazdasági tevékenység eredményindikátora a regionális Európában (II. rész) - A közép-kelet-európai kitekintés. *Humánpolitikai Szemle*, 11, 74-83. o.
- Egri Z. – Tánczos T. – Törőcsik V. (2011): A humán fejlődés mint a gazdasági tevékenység eredményindikátora a regionális Európában (III. rész) - A közép-kelet-európai kitekintés. *Humánpolitikai Szemle*, 12, 66-74. o.
- Egri Z. (2012): A humán jóllét általános és területi vetülete. *Valóság*, 5, 94-117. o.
- England, R. W. (2004): A bruttó hazai termék alternatívái: kritikai áttekintés. In Pataki Gy. – Takács-Sánta A. (szerk): *Természet és gazdaság. Ökológiai közgazdaságtan szöveggyűjtemény*. Typotex, Budapest, 300-322. o.
- ECOSTAT (2008): Magyarország társadalmi-gazdasági fejlettségének megítélése nemzetközi rangsorok alapján. Betekintés a legismertebb ország-rangsorok módszertanába. *Időszaki Közlemények*, 29.
- Fóti K. (szerk) (2000): *Az emberi erőforrások jellemzői Magyarországon 1999*. (A” Human Development Report, Hungary, 1999” magyar nyelvű változata). MTA Világgazdasági Kutató Intézet, Budapest.
- Fóti K. (szerk.) (2003): *A szegénység enyhítéséért – helyzetkép és javaslatok 2000–2002*. A Human Development Report, Hungary 2000–2002. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, United Nations Development Programme.
- Frigyes E. (2005): Tizenöt éves az UNDP Human Development Report című sorozata. *Statisztikai Szemle*, 2, 166-170. o.
- Garami E. (2009): A humán erőforrás területi különbségei. Az emberi fejlődés indexének hazai alkalmazhatósága. *Területi Statisztika*, 3, 280-298. o.
- Gáspár T. (2013): A társadalmi-gazdasági fejlettség mérési módszerei. *Statisztikai Szemle*, 1. 77-92. o.
- Gáspár T. – Szabó L. (2011): Rendszerváltási igény a XXI. század statisztikájában. *Statisztikai Szemle*, 10-11, 1064-1081. o.
- Harcsa I. (2011): Gondolatok a társadalmi fejlődés méréséről. *Statisztikai Szemle*, 10-11, 1081-1094. o.
- Harcsa I. (2012): Helyzetkép a társadalmi fenntarthatóságról az értékrendszerek és a jelzőszámok tükrében. *Statisztikai Szemle*, 10, 905-924. o.
- Hegedűs Rita (2001): Szubjektív társadalmi indikátorok. Szelektív áttekintés a téma irodalmából. *Szociológiai Szemle*, 2, 58–72. o.

- Husz I. (2001): Az emberi fejlődés indexe. *Szociológiai Szemle*, 2, 72-83. o.
- Hüttl A. (2011): Mit mérnek a nemzeti számlák? *Statisztikai Szemle*, 10-11, 1098-1112. o.
- Józán P. (2008): A módosított humán fejlettségi mutató (MHFM) és alkalmazhatósága az életminőség mérésében. *Statisztikai Szemle*, 10–11, 949-969. o.
- Kerekes S. (2009): A boldogság esete a piacgazdasággal. In Kóródi M. (szerk): *Az erőszak kultúrája. Fenntartható-e a fejlődés?* Pallas Kiadó, Budapest.
- Kerekes S. (2011): Boldogság, környezetvédelem és piacgazdaság. In Csutora M. – Hofmesiter Tóth Á. (szerk): *Fenntartható fogyasztás? A fenntartható fogyasztás gazdasági kérdései.* BCE, Budapest, 4-8. o.
- Kocsis T. (2010): "Hajózni muszáj!" A GDP, az ökológiai lábnyom és a szubjektív jóllét stratégiai összefüggései. *Közgazdasági Szemle*, 6, 536-554. o.
- Kopp M. (2011): *A magyarországi gazdasági növekedés és a társadalmi jóllét, életminőség viszonya.* Tanulmány. Magyar Pszichofizikai és Egészséglelektani Társaság, Budapest.
- Kozma F. (2004): Néhány gondolat a komplex fejlettségi szint becsléséről. *Statisztikai Szemle*, 12, 1077-1091. o.
- Molnár Gy. – Kapitány Zs. (2013): *Miért elégedetlenek annyira az életükkel a magyarok? A szubjektív jóllétet befolyásoló tényezők mikroszintű összehasonlító elemzése magyar és osztrák adatokon.* MTA KRTK KTI, Kézirat, 36. o.
- Lelkes O. (2003): A pénz boldogít? A jövedelem és hasznosság kapcsolatának empirikus elemzése. *Közgazdasági Szemle*, 5, 383-405. o.
- Lengyel Gy. (2002): Bevezetés: társadalmi indikátorok, akciópotenciál, szubjektív jóllét. In Lengyel Gy. (szerk): *Indikátorok és elemzések.* BKÁE, Budapest, 5-22. o. <http://www.lib.unicorvinus.hu/pdf/indikatorok.pdf>; p. 5
- Lipták K. (2009): *Development or decline? Determination of human development at subregional level with the estimation of HDI.* EU Working Papers, 4.
- Molnár Gy. – Kapitány Zs. (2006): Mobilitás, bizonytalanság és szubjektív jóllét Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, 10, 845-872. o.
- Molnár L. (2002): A település szintű relatív fejlettség meghatározása. *Közgazdasági Szemle*, 1, 74-90. o.
- Nemes Nagy J. – Jakobi Á. (2003). A humán fejlettségi mutató (index) megyék közötti differenciáltsága 1999-ben. In Fóti K. (szerk): *A szegénység enyhítéséért - helyzetkép és javaslatok 2000-2002.* MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 24-29. o.
- Obádovics Cs. – Kulcsár L. (2003): A vidéki népesség humánindexének alakulása Magyarországon. *Területi Statisztika*, 4, 303-322. o.
- Pomázi I. (2010): A társadalmi haladás mérése. *Statisztikai Szemle*, 3, 221-235. o.
- Rechnitzer J. – Smahó M. (2005): *A humán erőforrások regionális sajátosságai az átmenetben.* KTI Könyvek 5. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest.
- Sági M. (1999b): *Well-paid or Below the Value: Comparing to What? Objective and Subjective Determinants of Satisfaction with Standard of Living.* Paper prepared for the annual meeting of ISA RC28 on Economic, Political and Cultural Contexts of Satisfaction and Mobility. Varsó, május 5–8. 27. o.
- Sági M. (2006): A lakossági elégedettség alakulása. In Szivós P. – Tóth I. Gy. (szerk): *Feketén, fehérén.* Tárki, Budapest, 149– 162. o.
- Spéder Zs. – Kapitány B. (2002): A magyar lakosság elégedettségének meghatározó tényezői nemzetközi összehasonlításban. In Kolosi T. –Tóth I. Gy. –

Vukovich Gy. (szerk): *Társadalmi Ríport. Társadalomkutatási Informatikai Egyesülés*. Budapest, 162–172. o.

- Szabó P. – Farkas M. (2012): A fejlettség különböző felfogásai és mérései Európában és Magyarországon. *Közép-Európai Közlemények*, 1, 16, 86-101. o.
- Szigeti C. (2011): Alternatív mutatók, jólét és fenntarthatóság Magyarországon. *Polgári Szemle*, 3, 4. o.
- T. Kiss J. (2012): A humán tőke statisztikai mérhetősége. *Statisztikai Szemle*, 1, 64-88. o.
- Tánczos T. (2010): A magyarországi kistérségek jellemzése társadalmi gazdasági fejlettségük és fejlődésük alapján. *Területi Statisztika*, 4, 406-419.o.
- Tánczos T. (2009): A területalapú fejlettségi különbségek többtényezős vizsgálata Magyarországon. In Kulcsár L. (szerk): *Térség – Gazdaság – Társadalom*. Gödöllői Innovációs Központ Kft., Duna-Ipoly Határmenti Együttműködés Helyi Közössége Közhasznú Egyesület, Gödöllő – Bánk, 40-66. o.
- Tokaji Károlyné – Faragó M. – Boros J. (2011): Objektíven szubjektív. *Statisztikai Szemle*, 7-8, 768-789. o.
- *Nagy Stressz Teszt*. A magyar lakosság stressztűrési és az aggodalmaskodás indexei (megyei szintű térképekkel) 2013. Kutatási jelentés, Sanofi online lekérdezése alapján. Károli Gáspár Református Egyetem, Life.hu portal. Budapest.
- *A GDP-n innen és túl*. A Bizottság Közleménye a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek. Az Európai Közösségek Bizottsága, Brüsszel 20/08/2009 COM (2009) 19. o.
- *Rejtett lakossági jövedelmek kistérségi becslése*. MKIK GVI Kutatási Füzetek 2013, 2. MKIK Gazdaság és Vállalkozáskutató Intézet, Budapest, 36. o.
- Joseph E. Stiglitz – Amartya Sen – Jean-Paul Fitoussi (2009): *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. 292. p.
- *A hagyományos nemzeti számlarendszer és az alternatív értékelési módszerek, indikátorrendszerek* (2011) Állami Számvevőszék Kutató Intézete, Tanulmány, Budapest, 120. o.
- *A társadalmi haladást mérő mutatórendszerekhez kapcsolódó metaleírások* (2012) KSH, Budapest, 23-132. o.
- *A fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon* 2006. KSH, Budapest, 2007. 102. o.
- *A fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon* 2008. KSH, Budapest, 2008. 217. o.
- *A fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon* 2010. KSH, Budapest, 2011. 299. o.
- *A fenntartható fejlődés indikátorai Magyarországon* 2012. KSH, Budapest, 2013. 218. o.
- Szegénység, lakáskörülmények, lakókörnyezet, 2012. (2013): *Statisztikai Tükör*, 33, 5. o.
- *Magyarország társadalmi atlasza*, 2012. KSH, Budapest, 63. o.
- Laekeni indikátorok, 2008 (A társadalmi kirekesztődés nemzetközi összehasonlítására szolgáló mérőszámok) *Statisztikai Tükör*, 142, 9. o.
- *Az EU-SILC módszertana*. (A jövedelmekre és életkörülményekre vonatkozó nemzetközi adatfelvétel). Statisztikai Módszertani Füzetek, 2008. KSH, Budapest. 53. o.
- *Egészségesen várható élettartamok Magyarországon*, 2005. Egy összetett, kvantifikált mutató a népesség egészségi állapotának mérésére. 2007. KSH, Budapest. 35. o.